

Odvzem in namestitvev otroka v postopku odločanja o varstvu in vzgoji

MATEJ ČUJOVIČ
*univerzitetni diplomirani pravnik
višji sodnik, Višje sodišče v Ljubljani*

1. Uvod

Odvzem otroka staršem in posledična namestitvev drugam je eden najbolj radikalnih ukrepov države, ki nepovratno zareže v družinska razmerja in praviloma pusti trajne posledice, čeprav matična družinska celica ni združena le kratek čas. Njihovega izrekanja se moramo zato, kot sodniki radi rečemo v žargonu, lotiti »s tresočo roko«. Kljub temu se sodnik ne sme niti za hip pomišljati, da ukrepa ne bi izrekel, kadar ugotovi ali (seveda z ustreznim dokaznim standardom) sumi, da sta otrok oziroma njegova največja korist kakorkoli ogrožena. Prvič zato, ker je otrokova največja korist temeljno vodilo Družinskega zakonika in postulat družinskega prava nasploh, zato jo je treba vselej, pa čeprav na škodo otrokovih staršev, postaviti na prvo mesto in otroka, če to terjajo okoliščine, zavarovati tudi z odvzemom lastnim staršem. In drugič, ker odvzem otroka, pa naj bo otrok odvzet z začasno odredbo ali s končno odločbo sodišča, nikoli ni nepovraten ukrep. V skrajnem primeru je sicer lahko izrečen kot ukrep trajnejšega značaja, vendar je, kot po novem večina ukrepov za varstvo otrokove koristi, časovno omejen (konkretno na največ tri leta). V tem času si mora država (zlasti prek centra za socialno delo, ki spremlja izvajanje ukrepa) prizadevati, da se čim prej odpravijo vzroki, zaradi katerih je bil ukrep izrečen, in da se matična družina v kar najkrajšem času spet združi. Namen odvzema otroka in posledične namestitve torej ni v razbijanju obstoječih družin, temveč v njihovi začasni razdružitvi, da bi se medtem vsak od njenih članov ustrezno okrepil ter bi po združitvi družina lahko živela bolj kakovostno.

2. Odvzem in namestitvev otroka pred uveljavitvijo Družinskega zakonika

Po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)¹ je bil za izrekanje ukrepa odvzema otroka staršem in posledično namestitvev drugam pristojen center za socialno delo. Ta je lahko ukrep izrekel, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo ali če je bilo to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist (prvi odstavek 120. člena ZZZDR). Potem ko je otroka odvzel, ga je lahko zaupal v vzgojo in varstvo drugi osebi ali ga namestil v zavod² (prvi odstavek 120. člena ZZZDR). Možnosti, da bi otroka namestil v rejništvo,³ ZZZDR v okviru zakonske opredelitve tega ukrepa ni omenjal. Za namestitvev v rejništvo kot posledico izrečenega ukrepa⁴ je (ker je šlo prav tako za odločanje iz njegove pristojnosti) center za socialno delo uporabil prvi odstavek 157. člena ZZZDR, ki je omogočal oddajo otroka v rejništvo, med drugim če je bil otrokov telesni ali duševni razvoj ogrožen v okolju, v katerem živi⁵ (prvi odstavek 157. člena ZZZDR).⁶ Kadar je to terjala otrokova korist, je center za socialno delo torej lahko otroka odvzel staršem in ga namestil k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod. V zadevah je odločil z upravno odločbo po končanem posebnem ugotovitvenem postopku po

¹ Uradni list SRS, št. 15/76, ter spremembe in dopolnitve.

² Namestitvev v zavod po 121. členu ZZZDR je bil edini ukrep, ki je bil časovno omejen, in sicer je lahko trajal najdlje tri leta. Na podlagi mnenja zavoda je center za socialno delo ukrep izjemoma lahko podaljšal, vendar v okviru zakonskih omejitev. Po osemnajstem letu je smel otrok ostati v zavodu, če je v to privolil.

³ Namen rejništva je, da država otroku, ki iz različnih razlogov ne more živeti pri starših, zagotovi nadomestno družinsko varstvo. Tako otroku omogoči zdravo rast, vzgojo, izobraževanje, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje ter delo. Z rejništvom država otroku torej zagotavlja izkušnjo funkcioniranja družine, ki je ne more pridobiti v drugih oblikah institucionalnega varstva. Rejnik zato nase prevzame skrb za varovanje otroka, za njegovo zdravje, negovanje in oskrbovanje, za njegovo vsakodnevno, redno vzgojo, izobraževanje in usposobitev za samostojno življenje (Čujović v: Novak, 2019, str. 763 in 764).

⁴ Rejništvo nastane z dvema aktoma: z odločbo pristojnega organa, ki vsebuje izrek, da se otrok odda v rejništvo, in s pogodbo, ki jo po pravnomočnosti sodne odločbe z rejnikom sklene center za socialno delo. Primerjaj Zupančič, str. 133, točka 278. Pravice in obveznosti rejnika izhajajo iz določb Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD, Uradni list RS, št. 110/02, ter spremembe in dopolnitve), konkretno pa jih opredeljuje pogodba, ki jo center za socialno delo sklene z rejnikom.

⁵ Primerjaj pravno podlago v sodbi Vrhovnega sodišča RS I Up 196/2001 z dne 2. 12. 2004 in sklepu Višjega sodišča v Celju Cp 577/2015 z dne 22. 10. 2015 (9. točka obrazložitve).

⁶ ZZZDR je v 157. členu urejal štiri materialnopravne podlage za oddajo otroka v rejništvo, ki so imeli različne zakonske dejanske stane: trije primeri oddaje so bili urejeni v prvem odstavku (otrok, ki nima družine; otrok, ki iz različnih razlogov ne more živeti pri starših; in otrok, čigar telesni in duševni razvoj je ogrožen v okolju, v katerem živi), četrti primer pa v drugem odstavku (otrok, ki potrebuje usposabljanje v skladu s posebnimi predpisi (otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju)). V 158. členu je ZZZDR za te štiri primere določal dve procesni situaciji – ko so starši oziroma roditelj, pri katerem otrok živi, soglašali z oddajo otroka v rejništvo (prvi odstavek) ali ko je šlo za odvzem otroka brez privolitve staršev (drugi odstavek).

Zakonu o splošnem upravnem postopku (ZUP).⁷ V okviru tega postopka je bilo zagotovljeno tudi sodno varstvo.⁸

Za odločanje o zaupanju otrok v vzgojo in varstvo, kadar starša nista živela skupaj ali sta se odločila, da ne bosta več živela skupaj, ter se nista sporazumela o vzgoji in varstvu skupnih otrok, je bilo pristojno sodišče (tretji odstavek 105. člena ZZZDR). To je lahko odločilo, da so vsi otroci pri enem ali pri drugem od staršev ali da so nekateri pri enem, drugi pri drugem. Hkrati je ZZZDR sodišču omogočal, da je otroka po uradni dolžnosti zaupalo v vzgojo in varstvo drugi osebi (tretji odstavek 105. člena ZZZDR). Kdaj se je lahko odločilo in uporabilo pooblastilo za odločanje po uradni dolžnosti iz 105. člena, ZZZDR ni opredeljeval niti ni navedjal, da lahko sodišče v takem primeru smiselno uporabi 120. člen ZZZDR.⁹ Zakon prav tako ni omenjal možnosti, da sodišče otroka namesti v zavod ali rejništvo. Ker je bila pristojnost za namestitev otroka v rejništvo ali zavod zunaj sodne pristojnosti in po 120. členu ZZZDR pridržana centru za socialno delo, je lahko sodišče odločilo le o tem, da se otrok namesti k drugi osebi. V sodni praksi so sodišča odločila, da se otrok namesti k drugi osebi, nato pa so se, če je šlo za rejnika, uporabili predpisi o rejništvu.¹⁰ Torej je bil *de facto* otrok lahko nameščen v rejništvo tudi na podlagi sodne odločbe.¹¹ Po drugi strani obstoj rejništva, kamor je bil otrok nameščen na podlagi odločbe centra za socialno delo, ni izključeval pristojnosti sodišča.¹²

Različne možnosti namestitve otroka v rejništvo so v pravni sistem vnašale negotovost, ki jo je krepila dvotirnost sodnega odločanja. Sodišče je o vzgoji in varstvu otroka namreč odločalo bodisi v pravnem bodisi v nepravdnem postopku, odvisno od tega, kako je bil sprožen postopek. Kadar predmet odločanja ni bila sočasno razveza zakonske zveze in je šlo za odločanje o sporazumnem predlogu med partnerjema, so sodišča odločala v nepravdnem postopku, v drugih primerih (in to je bilo v praksi pravilo) pa v pravnem.¹³ Ker so lahko po ZZZDR starši otroka oddali v rejništvo tudi na lastno pobudo in brez postopka pred centrom za socialno delo (176. člen ZZZDR), sporazumni predlog o namestitvi otroka v rejništvo po zakonu ni bil izključen.

⁷ Uradni list RS, št. 80/99, ter spremembe in dopolnitve.

⁸ Primerjaj sklep Višjega sodišča v Mariboru III Cp 2085/2006 z dne 25. 10. 2006.

⁹ Sodišča so črpala iz otrokove največje koristi. Primerjaj sklep Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 4263/2005 z dne 11. 5. 2005, kjer je sodišče zapisalo, da lahko tudi po uradni dolžnosti odloči, da se otroci zaupajo tretji osebi, če ugotovi, da je to nujno zaradi varstva koristi otrok, ker »starša sama (zaradi bolezni) ne moreta ali pa nočeta ustrezno zavarovati koristi svojih otrok«.

¹⁰ Primerjaj sodbo Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 3434/2015 z dne 14. 1. 2015.

¹¹ Glej sodbo in sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 975/2008 z dne 13. 11. 2008. Od uveljavitve DZ mora sodišče, če se odloči za namestitev otroka v rejništvo, najprej izreči ukrep odvzema otroka staršem (174. člen DZ).

¹² Primerjaj sklep Višjega sodišča v Celju Cp 542/2013 z dne 5. 9. 2013.

¹³ ZZZDR je izrecno določal, da o družinskih zadevah sodišče odloča v pravnem postopku, če z zakonom ni določeno, da odloča v nepravdnem postopku (drugi odstavek 10.a člena ZZZDR).

3. Časovna uporaba predpisov

Družinski zakonik¹⁴ je razveljavil ZZZDR (303. člen DZ), zato bi moral v prehodnih določbah urediti predvsem pravila o uporabi materialnopravnih določb v že začetih sodnih in upravnih postopkih. Vendar zakonodajalec pri ureditvi tega prehoda ni bil dosleden ali pa vsaj ne dovolj jasen.

DZ kot izhodišče določa, da se sodni postopki, ki so bili uvedeni pred začetkom uporabe DZ, dokončajo po določbah ZZZDR (prvi odstavek 290. člena DZ). Določba ni povsem jasna zato, ker govori o »postopkih«, ki so bili »uvedeni« in »se dokončajo«, a hkrati napotuje na uporabo ZZZDR, ki postopkovnih pravil sploh ni vseboval. Možni sta dve razlagi.

Prva možnost je, da zakonodajalec s prehodnimi določbami materialnega predpisa po logiki stvari ni urejal prehoda na novo procesno ureditev (Zakon o nepravdnem postopku (ZNP-1)¹⁵ sicer časovno sovпада, a je predmet prehodnih določb novega procesnega zakona),¹⁶ zato je treba vse postopke, pri katerih je bila najpozneje 14. 4. 2019 pri sodišču vložena tožba po določbah Zakona o pravnem postopku (ZPP)¹⁷ ali vložen predlog oziroma začet postopek po uradni dolžnosti po določbah Zakona o nepravdnem postopku (ZNP),¹⁸ vsebinsko dokončati po določbah ZZZDR. Ta razlaga bi bila sicer v skladu z načelno prepovedjo retroaktivne veljavnosti materialnopravnih predpisov, vendar družinsko pravno področje ni običajno materialnopravno področje (kakršni sta na npr. pogodbeno ali odškodninsko), ki bi bilo časovno determinirano s preteklostjo; družinska razmerja sodišče ureja za v bodoče in v največjo korist otroka. Poleg tega se ta razlaga izkaže za vprašljivo ob trku z drugimi prehodnimi določbami.

¹⁴ Uradni list RS, št. 15/17, ter spremembe in dopolnitve.

¹⁵ Uradni list RS, št. 16/19.

¹⁶ ZNP-1 je začel veljati istega dne, ko se je začel polno uporabljati DZ (15. 4. 2019). ZNP-1 razveljavlja ZNP (223. člen ZNP-1), in ker ukinja dvotirnost sodnega odločanja v družinskih postopkih, tudi tiste določbe ZPP, ki se na te postopke nanašajo (222. člen ZNP-1). Prehod na nova postopkovna pravila je zakonodajalec oblikoval z mislijo na prehodne določbe DZ, zato podobno ureja uporabo dosedanjih pravil v že začetih postopkih. Tisti postopki, ki so bili začeti pri pristojnih sodiščih pred uveljavitvijo ZNP-1, se dokončajo po prej veljavnih procesnih pravilih (prvi odstavek 216. člena ZNP-1). Če se po uveljavitvi ZNP-1 sodna odločba prvostopenjskega sodišča v sodnem postopku razveljavi in se mu zadeva vrne v novo odločanje, se postopek nadaljuje po ZNP-1 (drugi odstavek 216. člena ZNP-1). V zadevah, kjer je bil za odločanje po ZZZDR pristojen center za socialno delo, vendar je bila po uveljavitvi DZ njegova odločba razveljavljena in se uporabljajo določbe DZ, se v novem postopku, ki poteka pred sodiščem, prav tako uporablja ZNP-1 (tretji odstavek 216. člena ZNP-1). Ker je bil DZ sprejet, ko je še veljala dvotirna ureditev pred sodišči, govori tako o tožbi (pravnem postopku) kot o predlogu (nepravdni postopek). Ker pa se v vseh postopkih, o katerih se odloča po DZ, uporablja ZNP-1 in je pravdni postopek izključen, ZNP-1 določa še, da se do uskladitve DZ v vseh tistih določbah, ki se nanašajo na tožbo, ta šteje za predlog v nepravdnem postopku (217. člen ZNP-1).

¹⁷ Uradni list RS, št. 26/99, in spremembe.

¹⁸ Uradni list SRS, št. 30/86, in spremembe.

DZ namreč nekaterih institutov ne pozna več (npr. odvzema poslovne sposobnosti, podaljšanja roditeljske pravice in ne nazadnje za ta prispevek še posebno aktualnega zaupanja otroka v vzgojo in varstvo tretji osebi znotraj postopka za vzgojo in varstvo) ali pa omogoča nove institute (prav tako za ta prispevek posebej aktualno možnost, da sodišče otroka zaupa v vzgojo in varstvo obema staršema, tj. »skupno starševstvo«, brez njunega soglasja). Za te primere je zakonodajalec v prehodni določbi 294. člena DZ pojasnil, kakšne učinke imajo od začetka uporabe DZ odločbe, ki sta jih center za socialno delo oziroma sodišče izdala po ZZZDR še pred začetkom uporabe DZ (prvi odstavek 305. člena DZ) in so postale pravnomočne. DZ pa ne vsebuje prehodne določbe, ki bi predpisovala, kakšne učinke imajo od začetka uporabe DZ odločbe, ki naj bi jih sodišče izdalo po začetku uporabe DZ, upoštevaje vsebinske določbe ZZZDR. To govori v prid druge možnosti razlage.

Ta, druga možnost razlage 290. člena DZ je taka, da je treba določbo razumeti le v smislu prenosa pristojnosti za odločanje s centrov za socialno delo na sodišča, torej v procesnem smislu, medtem ko se vsebinsko v vseh postopkih, ki niso zaključeni do 15. 4. 2019, uporabljajo določbe DZ. To pomeni, da centri za socialno delo tudi po 15. 4. 2019 odločijo v vseh tistih zadevah, ki jih do uveljavitve DZ niso zaključili, čeprav po uveljavitvi DZ niso več pristojni, ne pa tudi, da sodišče v že odprtih sodnih postopkih ne bi smelo uporabiti novih ukrepov oziroma samo prevesti opuščenih ukrepov v nove (npr. odvzem poslovne sposobnosti in podaljšanje roditeljske pravice v skrbništvo, zaupanje otroka tretji osebi v ukrep odvzema otroka in ustrezna namestitev drugam). Ta razlaga je vsekakor bolj pragmatična in z vidika čimprejšnje izenačitve otrok in staršev ter njihovih (ustavnopravnih) pravic tudi pravičnejša. Da je zakonodajalec stremel k čimprejšnji izenačitvi, izhaja iz drugega odstavka 290. člena DZ: če je bila po začetku uporabe DZ v postopku izdana odločba, ki jo je nato višje ali vrhovno sodišče v pritožbenem oziroma revizijskem postopku razveljavilo, se v ponovljenem sojenju uporabijo določbe DZ, tudi vsebinske. Ta razlaga skupaj z 294. členom DZ odpravlja tudi dilemo, ki je prva razlaga ne rešuje: v sodnih postopkih, ki niso pravnomočno zaključeni do 15. 4. 2019, sodišče uporabi DZ in izreče nove institute oziroma ukrepe, zato ni potrebe po prehodni določbi, ki bi predpisovala učinke teh odločb. In končno, razlaga je skladna tudi s prehodno določbo 291. člena DZ, ki ureja postopke v zadevah, glede katerih je spremenjena stvarna pristojnost (tj. prenesena s centrov za socialno delo na sodišča), in zakonske učinke odločb centrov za socialno delo. DZ tudi za postopke, ki so bili bodisi na predlog bodisi po uradni dolžnosti centra za socialno delo začeti najpozneje 14. 4. 2019, določa, da se pred istim centrom zaključijo, in to po določbah ZZZDR. Vendar za te odločbe centra za socialno delo DZ¹⁹ (v nasprotju s sodnimi odločbami, ki postanejo pravnomočne po 15. 4. 2019) predpisuje

¹⁹ Zakonske učinke odločb centra za socialno delo, ki so postale pravnomočne *pred* uveljavitvijo DZ, pa ureja 294. člen DZ. Ker ukrepi za varstvo otrokovih koristi po ZZZDR praviloma niso bili časovno omejeni, določba 294. člena DZ skrajšuje njihovo trajanje. V vseh primerih, v katerih je odločba, ki jo je o ukrepih za varstvo otrokove

tudi učinke: zanje začne obdobje trajanja ukrepa, ki je kot najdaljše določeno pri posameznem ukrepu po DZ, teči z dnem pravnomočnosti, razen če je bilo z odločbo centra za socialno delo določeno krajše obdobje trajanja (drugi odstavek 291. člena DZ). Če je bila odločba centra za socialno delo po začetku uporabe DZ odpravljena ali razveljavljena,²⁰ se postopek nadaljuje pred pristojnim sodiščem in po določbah DZ. Ureditev zakonskih učinkov odločb CSD (291. člen DZ), uporaba DZ v sodnih postopkih po pritožbeni oziroma revizijski razveljavitvi (drugi odstavek 290. člena DZ) ter odsotnost prehodne določbe za tiste sodne odločbe v sodnih postopkih, ki so bili začeti pred 15. 4. 2019, a dotlej nezaključeni, vodi v prepričljivo razlago, da sodišče ne izreče preživetega ukrepa oziroma instituta, temveč uporabi določbe DZ. Nesporno je namreč zakonodajalec sledil cilju, da se postopki čim prej poenotijo ter se preide na novo ureditev. Odgovor na vprašanje, ali je taka razlaga vselej pravilna in v vseh primerih ustavno skladna, bo morala podati sodna praksa.

4. Odločanje o vzgoji in varstvu po Družinskem zakoniku

Vzgoja in varstvo sta dva od ključnih elementov starševske skrbi.²¹ Kadar oziroma dokler starši živijo skupaj, sta skupna vzgoja in varstvo skupnega otroka nekaj naravnega, samo po sebi umevnega. Vendar je odločitev staršev, v kakšni življenjski skupnosti (če sploh) bodo živeli, osebna in svobodna. Če življenjske skupnosti ne vzpostavijo ali pa jo in se pozneje razidejo, je v otrokovo korist, da o vzgoji in varstvu sklenejo sporazum, zato jih DZ napotuje k njegovi sklenitvi. Če ob predlogu za sklenitev sodne poravnave na podlagi sporazuma sodišče oceni, da ta ni v otrokovo korist, oziroma podredno, kadar starša ne zmoreta skleniti sporazuma, o vzgoji in varstvu odloči samo. Velja načelno izhodišče, da je otroku v korist, da vzgoja in varstvo potekata tako, kot da bi bila življenjska skupnost staršev (še) vzpostavljena, zato sta skupna vzgoja in varstvo²² osnovna, prvenstvena rešitev (138. člen

koristi izdal center za socialno delo, postala pravnomočna, se šteje, da od 15. 4. 2019 teče čas, ki je za posamezen ukrep predpisan kot najdaljši čas trajanja po DZ (Čujović v: Novak, 2019, str. 901).

²⁰ Odločba je lahko odpravljena ali razveljavljena v pritožbenem postopku, v katerem odloča ministrstvo, pristojno za družino, ali v sodnem postopku, ki sledi upravnemu.

²¹ Starši morajo skrbeti za otrokovo življenje, zdravje, vzgojo, varstvo, nego, nadzor nad njim, izobraževanje, zastopanje, preživljanje in upravljanje otrokovega premoženja. Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) opozarja, da razsežnost starševske vzgoje, določena v 5. členu Konvencije o otrokovih pravicah (KOP), ni cilj sam po sebi, temveč vselej služi koristi otroka, kar izhaja iz samega besedila in duha KOP, kajti z vzgojo širi poslanstvo varstva otroka proti vsem oblikam nasilja, posegov, telesnega in duševnega grdega ravnanja, kar zajema tudi spolno nasilje (19. člen KOP) in dolžnost pripraviti ga »na prevzem odgovornosti v življenju in svobodni družbi« (točka d prvega odstavka 29. člena KOP). Glej odločitev ESČP A. R. in L. R. proti Švici, št. pritožbe 22338/15, z dne 19. 12. 2017, 41. točka obrazložitve.

²² Zakonodajalec se ob tem ni odločil, da bi predpisal načine/oblike, po katerih naj starši izvajajo skupna varstvo in vzgojo, temveč jo prepušča vsakokratni odločitvi staršev ali sodišča glede na optimalno prilagoditev vsakokratnim zmoglostim in željam staršev, s tem pa tudi koristim posameznega otroka.

DZ).²³ Otroka sme sodišče zaupati v vzgojo in varstvo samo enemu od staršev le takrat, ko bi skupna vzgoja in varstvo otroka ogrožala. Toda taka odločitev ne pomeni odvzema ali omejitve starševske skrbi drugega od staršev. Vanjo je sicer poseženo, vendar gre le za predrugачenje načina njenega izvajanja, medtem ko pravice in dolžnosti, ki iz nje izvirajo, ostanejo nespremenjene.²⁴ Tistemu od staršev, ki mu je otrok zaupan v vzgojo in varstvo, je prepuščeno zgolj odločanje o dnevnih vprašanjih²⁵ oziroma o vprašanjih, ki ne vplivajo bistveno na otrokov razvoj²⁶ (drugi odstavek 151. člena DZ). Po sami stvari zvezano z zaupanjem otroka v vzgojo in varstvo enemu od staršev pa je to, da imata (praviloma) enako stalno prebivališče in da se pošiljke za otroka vročajo na naslov tistega od staršev, pri katerem je otrok (139. člen DZ).

Država bdi nad koristjo otrok, zato DZ sodišču omogoča, da vselej sočasno in po uradni dolžnosti²⁷ odloči tudi o vseh ukrepih za varstvo koristi otrok (drugi odstavek 106. člena ZNP-1).²⁸ Kadar sodišče otroka ne more zaupati staršem, ker je pri njih ogrožen (prvi odstavek 157. člena DZ), ga lahko namesti k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod (174. člen DZ).²⁹

²³ Razlaga, da mora pri nesoglasju med starši sodišče otroka zaupati v vzgojo in varstvo le enemu, je v bistvu utemeljitev, da je treba v takem primeru starševsko pravico in starševstvo pustiti le še enemu od staršev, kar ni v skladu z Ustavo. Tako Novak v: Novak (2017a), str. 130.

²⁴ Kadar se starši samostojno odločijo za skupno vzgojo in varstvo ali je z odločbo sodišča otrok zaupan staršem v skupno vzgojo in varstvo, je odločitev o stikih vsebovana v razporeditvi časa, ki ga otrok preživlja z vsakim od staršev. Ko je otrok pri enem od staršev, ta polno izvaja starševsko skrb, kar vključuje vzgojo in varstvo ter uresničevanje pravice do stika.

²⁵ Gre za povsem običajne odločitve: kdo bo peljal otroka v šolo in po pouku domov, kdo ga bo peljal k zobozdravniku in tako naprej. Glej Novak (2017b), str. 197. Isto obliko skrbi ima tudi rejnik, ki do otroka sicer nima nobene pravice ali dolžnosti, ki bi izvirala iz starševske skrbi.

²⁶ Zaupanje otroka v vzgojo in varstvo enemu od staršev temu ne daje pravice, da odloča, ali bo drugi od staršev (torej ta, ki ima z otrokom urejene stike) z otrokom lahko šel na počitnice niti kam bo odšel, pod pogojem, da je spoštovan časovni okvir sodne ureditve stikov. Sodna intervencija glede odhoda otrok na počitnice ali potovanje bo praviloma zato odveč. Vprašanje, ali gre eden od staršev z otrokom lahko na oddih in kam, je lahko predmet odločanja o vprašanju izvajanja starševske skrbi po 151. členu DZ v povezavi s 104. členom ZNP-1 le izjemoma, kadar obstajajo posebne okoliščine. Višje sodišče je presodilo, da se med take primere uvršča vprašanje, ali lahko otrok odpotuje z enim od staršev v državo tretjega sveta, ki po uradno dostopnih podatkih Ministrstva za zunanje zadeve ni povsem varna. Glej sklep Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 1608/2019 z dne 17. 9. 2019.

²⁷ O ukrepih lahko sodišče odloči tudi na predlog enega od staršev, otroka, ki je dopolnil 15 let, če je sposoben razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, skrbnika otroka, centra za socialno delo ali državnega tožilca (prvi odstavek 106. člena ZNP-1). O ukrepih za varstvo otrokove koristi se lahko odloča sočasno s postopkom o varstvu in vzgoji ter določitvi stikov in preživitve – primerjaj sklep Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 1373/2019 z dne 22. 7. 2019.

²⁸ Sodišče lahko po uradni dolžnosti začne tudi postopek za odločanje o varstvu in vzgoji otroka, preživljanju otroka in otrokovih stikih (tretji odstavek 102. člena ZNP-1).

²⁹ Določba šestega odstavka 151. člena DZ in načelno pravno mnenje Vrhovnega sodišča RS z občne seje VSS z dne 21.–22. 12. 1983 (Poročilo VSS 2/83, str. 32) se nanašata le na položaj, ko eden od staršev ni več živ ali ni znan,

Če je izrečen ta ali katerikoli drug od ukrepov za zaščito koristi otroka iz 7. poglavja DZ, mora sodišče upoštevati določbe 153. do 182. člena DZ.

5. Ukrepi za varstvo otrokove koristi po DZ

Pravila o starševski skrbi v odnosu do otrokovih pravic oblikujejo okvir, ki določa ustrezno vzgojo in varstvo. Kadar se starši iz kateregakoli razloga ne vedejo skladno z zahtevami DZ ali pri vzgoji in varstvu ne dosegajo vsaj minimalnih rezultatov, ki jih posamična otrokova korist zahteva, se mora država odzvati in jo zaščititi. Izrekanje ukrepov za zaščito otroka je zato lahko le posledica neustreznega izvajanja ali neizvajanja vzgoje in varstva, ne pa kaznovanja staršev zaradi pretekle vzgoje in varstva.³⁰

Starši imajo prednost, da varujejo otrokove pravice in koristi pred vsemi drugimi, zato se domneva, da ravnajo v korist otroka. Kdor trdi nasprotno, mora to izkazati. Če mu to uspe, je ogroženost otroka izkazana, in tedaj se država, ki je podredno odgovorna za otrokovo korist, sme in mora vmešati v družinska razmerja (157. člen DZ), vendar lahko poseže le toliko, kolikor je nujno, da otroka zaščiti. Sodišče mora upoštevati dve omejitvi. Prva je, da izreče tak ukrep, ki starše čim manj omejuje pri izvajanju starševske skrbi. Druga je zapoved, da se izreče ukrep, s katerim se otrok staršem ne odvzame. Toda obe sodišče vezeta le, če ne nasprotujeta varovanju otrokove koristi (t. i. načelo najmilejšega posega, ki je uzakonjeno v 156. členu DZ).³¹

DZ je pristojnost za odločanje o ukrepih za varstvo koristi otroka prenesel na sodišča in jih s tem povezal v enoten sistem. Izrekanje ukrepov za varstvo otrokove koristi pomeni izdajanje sodnih odločb v sodnem postopku (155. člen DZ). V grobem jih lahko razdelimo na začasne odredbe in ukrepe trajnejšega značaja. Začasno odredbo sodišče izda takrat, ko je verjetno izkazano, da je otrok ogrožen (161. člen DZ), pri čemer lahko, upoštevajoč okoliščine primera, na predlog ali po uradni dolžnosti izda tudi začasno odredbo, ki v prvem odstavku 162. člena DZ ni izrecno predvidena.³² Ukrepov trajnejšega značaja je šest: omejitev starševske skrbi, odločitev o zdravniškem pregledu ali zdravljenju, omejitev ali odvzem pravice do stikov, odvzem otroka staršem, namestitvev otroka v zavod ter odvzem starševske skrbi. Vsi ti ukrepi se nanašajo na varstvo osebnih in premoženjskih koristi otroka ter o vseh lahko sodišče odloči,

če mu je odvzeta starševska skrb ali če mu je odvzeta poslovna sposobnost. Tako Višje sodišče v Ljubljani v odločbi IV Cp 1304/2017 z dne 8. 9. 2017.

³⁰ Primerjaj razloge v sklepu Vrhovnega sodišča RS II Ips 161/2013 z dne 11. 7. 2013.

³¹ Zakonodajalec je odločanje o izbiri ukrepa določil stopničasto zato, da bo čim manj poseženo v pravico do družinskega življenja, vendar je hkrati določil pogoj, da mora vsak ukrep poseči vsaj toliko, da se ustrezno zavaruje otrokova korist. S tem je otrokove pravice jasno postavil pred pravice staršev (Čujović v: Novak, 2019, str. 485).

³² Tako tudi Končina Peternel v: Zupančič (2009), str. 259.

ko odloča o vzgoji in varstvu. V praksi bo sodišče verjetno najpogosteje uporabilo ukrep omejitve starševske skrbi po 171. členu DZ (prek omejitve posameznega upravičenja, ki izvira iz starševske skrbi, bo zaščitilo bodisi otrokovo premoženje, kadar bo zaznalo neustrezno razpolaganje z njim, bodisi otrokovo osebnost, npr. s prepovedjo prešolanja otroka ali prepovedjo pretiranega vpisovanja otroka v prostočasne aktivnosti) ali ukrep za omejitev ali odvzem pravice do stikov po 173. členu DZ (sodišče mora v postopku odločanja o vzgoji in varstvu urediti tudi stike med otrokom in tistim od staršev, ki mu otrok ni zaupan v vzgojo in varstvo – če bi sodišče v postopku ugotovilo, da stiki otroku niso v korist, jih mora omejiti ali celo odvzeti). Ni izključeno, da bi sodišče v postopku odločanja o vzgoji in varstvu izreklo ukrep odvzema starševske skrbi, vendar bodo kljub temu v praksi verjetno pogostejši primeri, ko bo sodišče zaznalo, da je treba za zaščito otrokove koristi otroka odvzeti iz matičnega okolja, to je, ga odvzeti staršem in ga začasno namestiti drugam.³³

6. Odvzem otroka po DZ

Odvzem otroka staršem in namestitev, ki sledi odvzemu, se lahko po DZ zgodita na tri načine, ne glede na to, ali sodišče odloča o ukrepih za varstvo otrokove koristi ločeno ali v postopku, ki poteka zaradi zaupanja otroka v vzgojo in varstvo (93. člen ZNP-1). Prva možnost odvzema otroka je v rokah centra za socialno delo, za drugi dve je pristojno sodišče.

Nujni odvzem otroka je dejanje, ki ga za zaščito otrokove koristi izvede center za socialno delo (167. člen DZ). Namenjen je hitri zaščiti otroka v primerih, v katerih se zaradi varstva otrokovih pravic in koristi ne sme odlašati.³⁴ Gre za akutne položaje, ki se lahko zgodijo kadarkoli; ker so razvezni postopki nemalokrat čustveno zelo obremenjujoči, ni izključeno, da ravno v tem obdobju pride do situacije, ko je treba otroka urgentno umakniti iz matičnega okolja.³⁵ Center za socialno delo se odloči na podlagi verjetno izkazanih dejstev, da je otrok hudo ogrožen in da njegovih koristi ni mogoče zavarovati drugače kot s takojšnjim odvzemom otroka

³³ DZ ne pozna več namestitve v rejništvo v soglasju s starši, zato sodišče otroka staršem najprej odvzame oziroma namesti v rejništvo proti njihovi volji. Izjemi sta dve. Sodišče lahko otroka namesti v rejništvo, če nima družine (npr. starši umrejo ali mati novorojenčka zapusti in izgine, očetovstvo pa ni urejeno) ali ko otrok iz različnih razlogov ne more živeti pri starših. Razlogi so lahko pri starših (npr. huda bolezen, daljše okrevanje po operaciji, prestajanje zaporne kazni) ali na strani otroka (posebnosti v njegovem razvoju, vedenjske posebnosti ipd.) (Čujović v: Novak, 2019, str. 767 in 768). Za te primere rejništva je na podlagi prvega odstavka 116. člena ZNP-1 predpisan poseben postopek v 116.–118. členu ZNP-1.

³⁴ V drugih primerih, ko gre le za sum ogroženosti in povzročanja škode, center za socialno delo otroka zaščiti s podajo predloga za izdajo začasne odredbe na sodišče (Križnik, str. 24).

³⁵ Na primer med starši se vname besedni prepir, ki se stopnjuje v hudo fizično nasilje, otrok je priča, ko oče mater pretepe tako brutalno, da je ta hospitalizirana.

staršem.³⁶ V teh primerih izvede nujni odvzem³⁷ in otroka namesti k drugi osebi, v krizni center, rejništvo ali zavod, ne da bi sodišče o tem izdalo kakršnokoli sodno odločbo. Center za socialno delo mora pri odločanju, kam otroka namestiti, izhajati iz njegove koristi. Glede na specifičnost položaja,³⁸ ki terja hipno zaščito otrokove koristi, je najverjetnejša namestitev v krizni center, k zaupanja vrednemu sorodniku³⁹ ali v zavod, če to zahtevajo otrokove težave. Ker gre v teh primerih za povsem svojevrstno situacijo, se odvzem otroka opravi neodvisno od sodnega postopka. Vendar mora center za socialno delo obvestiti sodišče najkasneje v roku 12 ur po odvzemu in predlagati, da sodišče izda začasno odredbo o odvzemu otroka.⁴⁰ Sodišče mora, ker gre za sodno kontrolo nad dejanjem centra za socialno delo, ne glede na morebiten sodni postopek, ki ga vodi, preveriti, ali je imel center podlago za poseg v ustavne pravice staršev. Če je bil poseg utemeljen in je podana visoka ogroženost otroka, sodišče izda začasno odredbo z enako vsebino (tj. odvzem otroka in ustrezna namestitve), sicer predlog centra za socialno delo zavrne.⁴¹ Ni pa ovire, da bi sodišče ob tem po uradni dolžnosti izdalo drugo začasno odredbo, s katero bi ustrezno zaščitilo otroka.

Pri izdaji začasne odredbe o vzgoji in varstvu, kadar je partnerska zveza otrokovih staršev razpadla, sodišče izhaja iz 138. člena DZ.⁴² Razpad starševske zveze sam po sebi otroka praviloma ne ogroža, lahko pa sodišče med postopkom⁴³ ugotovi, da je verjetno izkazana tolikšna ogroženost otroka, da ga je treba še pred zaključkom razveznega postopka umakniti iz matičnega okolja. Razlogi so lahko hud konflikt med partnerjema, ki ga nista zmožna razreševati, ne da bi bil vanj vpleten otrok (npr. čustveno izsiljevanje, vzajemno ščuvanje proti bivšemu partnerju, vpletanje otroka v razreševanje sporov), očitna neprimernost obeh od staršev za vzgojo in varstvo (oboestranska odvisnost, nasilje ipd.) ali posebne okoliščine na strani otroka (zlasti njegove psihofizične posebnosti, za katere sodišče oceni, da jim starši niso kos oziroma

³⁶ To so primeri, ko je treba otroka zaščititi denimo pred nezadovoljivo skrbjo staršev, ki ogroža otrokovo življenje, ali zaradi nasilja v družini oziroma zaradi zanemarjanja otroka.

³⁷ Pri tem ne ravna po pravilih nepravdnega oziroma pravnega niti upravnega postopka. Vse potrebne postopkovne določbe, ki se nanašajo na to dejanje, določata 167. in 168. člen DZ (Čujović v: Novak, 2019, str. 551).

³⁸ Ker gre za res posebne primere ogroženosti otroka, ni izključeno, da otrok ne bo nameščen, ker bo hospitaliziran. Primerjaj dejansko stanje v zadevi Višjega sodišča v Ljubljani IV Cp 1309/2017, sklep z dne 15. 6. 2017.

³⁹ Križnik, str. 24.

⁴⁰ Ko sodišče prejme predlog centra socialno delo za izdajo začasne odredbe, začne zanj teči še rok 24 ur. Če center zamudi 12-urni rok za vložitev predloga za začasno odredbo na sodišče ali če sodišče zamudi 24-urni rok za izdajo začasne odredbe, nujni odvzem otroka, ki ga je center izvedel po 167. členu DZ, izgubi učinek. V takem primeru mora center za socialno delo otroka takoj vrniti (k) staršem (Čujović v: Novak, 2019, str. 554).

⁴¹ ZNP-1 v drugem stavku tretjega odstavka 106. člena določa: »Postopek za izdajo začasne odredbe po izvedenem nujnem odvzemu otroka se lahko začne le na predlog centra za socialno delo.«

⁴² Začasne odredbe za varstvo koristi otrok se pod pogoji, ki jih določa DZ, izdajo po postopku, ki ga določa zakon, ki ureja zavarovanje (100. člen ZNP-1).

⁴³ DZ omogoča tudi izdajo začasne odredbe pred postopkom (166. člen DZ).

da ne znajo zadovoljiti otrokovih koristi glede na njegove posebnosti). Pri izdaji take začasne odredbe, ki jo sodišče lahko izda le na predlog centra za socialno delo ali po uradni dolžnosti (tretji odstavek 106. člena ZNP-1), sodišče tudi imenuje drugo osebo, krizni center, rejnika ali zavod, kamor namesti otroka (drugi odstavek 162. člen DZ). Otroka sodišče ne sme namestiti k nobeni osebi ali v institucijo v nasprotju z njegovo koristjo.

Tretja možnost za odvzem otroka staršem ob odločanju o vzgoji in varstvu je odločitev sodišča za končni ukrep odvzema otroka in posledična namestitev k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod (174. člen DZ).⁴⁴ Sodišče ga izreče na predlog⁴⁵ ali po uradni dolžnosti,⁴⁶ če v postopku za vzgojo in varstvo ugotovi, da ni mogoča nobena od oblik vzgoje in varstva iz prvega odstavka 138. člena DZ, ker bi bil otrok v vsakem primeru ogrožen in ga je treba iz družinskega okolja umakniti (prvi odstavek 157. člena DZ). Kakšna mora biti konkretna ogroženost, da se sodišče odloči za izbiro tega ukrepa, je dejansko vprašanje. Preventivni namen ukrepa je povezan s sledenjem otrokovi koristi, z njegovim zdravim razvojem v najširšem smislu. Na splošno lahko rečemo, da je odvzem otroka staršem utemeljen, kadar sodišče ugotovi, da mu starši ne zagotavljajo pogojev za normalen fizični⁴⁷ in psihični razvoj.⁴⁸ Takšni so primeri, ko starši zanemarijajo njegovo vzgojo in varstvo, ga izpostavljajo nevarnosti, ne zaščitijo pred drugim od staršev ali pred tretjimi osebami ali so drugače neodgovorni. Otroka je treba iz domačega okolja umakniti tudi, če družinsko okolje zanj pomeni duševno obremenitev.⁴⁹ Pri tem ni treba,

⁴⁴ Pogoj za izrek tega ukrepa so realne, ne zgolj hipotetične možnosti, da se bo otrok v družino lahko vrnil in da bodo starši lahko prevzeli skrb za njegovo vzgojo in varstvo. Nova ureditev ukrepa odvzema otroka staršem od sodišča zahteva, da presodi, kakšne možnosti imajo starši, da bi v roku, ki ga določi sodišče, lahko znova prevzeli polno izvajanje vzgoje in varstva svojega otroka. Če sodišče že ob prvem odločanju teh možnosti ne najde, mora zaradi varstva otrokove koristi takoj izbrati strožji ukrep. Če pa realne možnosti na strani staršev za tolikšno izboljšanje kvalitete njihovega starševstva, da bodo lahko po izteku ukrepa samostojno izvajali vzgojo in varstvo, obstajajo, otrokova korist zahteva, da sodišče otroka staršem odvzame le začasno in ga za določeni čas namesti drugam. Novost, ki jo poleg tega vsebinskega pogoja pri izreku tega ukrepa prinaša DZ, je izrecna časovna omejenost tega ukrepa (Čujović v: Novak, 2019, str. 575 in 576).

⁴⁵ Drugače, kot je določena predlagalna sposobnost začasne odredbe (tretji odstavek 106. člena ZNP-1), lahko predlog za ukrep trajnejšega značaja (tj. za končno vsebinsko odločitev v postopku) poda eden od staršev, otrok, ki je dopolnil 15 let, če je sposoben razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, otrokov skrbnik, center za socialno delo ali državni tožilec. Le namestitev otroka v zavod lahko predlaga izključno center za socialno delo (prvi odstavek 106. člena ZNP-1).

⁴⁶ ZNP-1 v 108. členu določa, da je center za socialno delo udeleženec postopka tudi, kadar ni predlagatelj postopka. Navedbe centra za socialno delo v predlogu, mnenju in drugih pisanjih ter zaslišanje strokovnega delavca centra za socialno delo se štejejo za izpovedbe osebe, ki ima o teh dejstvih posebno strokovno znanje.

⁴⁷ Otrok mora imeti osnovno oskrbo, ki zajema ustrezno prehrano, ustrezno garderobo, ustrezne higienske pogoje, tako osebne kot stanovanjske, poskrbljeno mora biti za njegovo zdravje ter šolanje in za zadovoljevanje njegovih osnovnih psihosocialnih potreb. Tako sodba Vrhovnega sodišča RS I Up 196/2001 z dne 2. 12. 2004.

⁴⁸ Sodba Vrhovnega sodišča RS I Up 1139/2005 z dne 16. 11. 2005.

⁴⁹ Sodba Vrhovnega sodišča RS X Ips 477/2004 z dne 3. 4. 2008.

da gre za razloge, ki izvirajo od staršev, za njihovo krivdno ravnanje ali opustitev (pasivnost). Zadošča, da je otrokov razvoj pri starših ogrožen sam po sebi.⁵⁰

Pri izreku ukrepa po 174. členu DZ mora sodišče v odločbi zapisati, kam otroka namesti. Primarno ga namesti k drugi osebi⁵¹ ali v rejništvo,⁵² v zavod pa le,⁵³ če so podane posebne okoliščine pri otroku (prvi odstavek 175. člena DZ).⁵⁴ Ker gre za ukrep trajnejšega značaja, namestitev v krizni center ob izreku tega ukrepa ni predvidena (primerjaj drugi odstavek 162. in prvi odstavek 167. člena DZ). Sodišče mora v odločbi drugo osebo, rejnika ali zavod, kamor otroka namesti, tudi izrecno imenovati. Pri imenovanju se opre na predlog oziroma na mnenje centra za socialno delo.⁵⁵ Sodišče mora po uradni dolžnosti preveriti, ali je namestitev otroku v korist z vidika, h komu ali kam ga namešča, pri tem pa si lahko pomaga z merili, ki so določena za skrbnika oziroma za rejnika. To velja tudi, če je rejnik otrokov sorodnik.⁵⁶ Sodišče ima po zakonu možnost, da staršev ne seznani s tem, kam je bil otrok nameščen (111. člen ZNP-1). Če se odloči za to možnost, potem tisti od staršev, ki mu je odreklo možnost, da ve, kam bo otrok nameščen, prav tako nima pravice do vpogleda v tiste

⁵⁰ Sodba Upravnega sodišča RS I U 1084/2017-9 z dne 11. 7. 2017.

⁵¹ Kadar je predlagana druga oseba otrokov sorodnik, mora sodišče natančno preveriti, ali bo ukrep po 174. členu DZ lahko učinkovit, če bo otrok sočasno zaupan v vzgojo in varstvo sorodnikom otroka, ki so hkrati sorodniki staršev ali enega od njiju. Pri namestitvi k drugi osebi se glede njenih obveznosti in nadzora nadnjo smiselno uporabljajo določbe ZIRD (prvi odstavek 174. člena in četrti odstavek 176. člena DZ).

⁵² Pri izbiri rejnika je glavno vodilo otrokova korist, ki jo predstavljajo zlasti posluh za posebnosti konkretnega otroka oziroma njegovo oškodovanost, nastalo med bivanjem v družini, razumevanje razlogov, ki so v tem primeru pripeljali do rejništva, posebnosti starševskih kapacitet staršev otroka, ki je nameščen v rejništvo, sposobnost rejnikov za sodelovanje s centrom za socialno delo in z otrokovimi starši, predvsem pri odpravljanju vzrokov, ki so pripeljali do rejništva.

⁵³ Pri izbiri zavoda mora sodišče upoštevati tudi pogoje iz 175. člena DZ, saj otroka, če posebne okoliščine iz prvega odstavka tega člena niso izpolnjene, v zavod ni mogoče namestiti. Zavodska namestitev mora ustrezati posebnostim otroka, med več možnostmi pa je treba izbrati tisti zavod, ki lahko otroku najbolj pomaga glede na njegove psihosocialne težave. Ker sodišče strokovnega znanja o tem, kje bo za otroka najbolj poskrbljeno, nima, mora o tem pridobiti vsaj mnenje centra za socialno delo.

⁵⁴ DZ v 175. členu ne določa, da sodišče otroka staršem odvzame in ga nato namesti v zavod. To pomeni, da do namestitve otroka v zavod po tej določbi pride s soglasjem staršem. Ukrep oddaje otroka v zavod je edini ukrep po DZ, ki je mogoč s soglasjem staršev. Če soglasja ni, otrok v družini pa je ogrožen, sodišče odloči o odvzemu po 174. členu DZ, pri čemer upošteva tudi posebnosti namestitve v zavod, ki jih določa 175. člen DZ.

⁵⁵ Center za socialno delo razpolaga s seznamom rejnikov, ki so pri ministrstvu, pristojnem za družino, vpisani v evidenco dovoljenj (15. člen ZIRD) oziroma register rejnikov, ki rejništvo opravljajo kot poklic (19. člen ZIRD).

⁵⁶ Natančno preverjanje otrokove koristi je potrebno zlasti zato, ker ZIRD določa, da sorodniku iz 7. člena ZIRD ni treba kandidirati za izvajanje rejniške dejavnosti po določbah tega zakona, temveč ministrstvo izda otrokovemu sorodniku dovoljenje le na podlagi njegove vloge iz drugega odstavka 8. člena ZIRD ter pisne in obrazložene ugotovitve otrokovega centra za socialno delo, da je tovrstna oblika rejništva v otrokovo korist, in ga vpiše v evidenco izdanih dovoljenj (prvi in drugi odstavek 14. člena ZIRD).

vloge, listine in dele spisa sodišča in centra za socialno delo, iz katerih je razvidno, kam bo otrok nameščen (četrty odstavek 111. člena ZNP-1).

7. Pravne posledice odvzema otroka in njegove namestitve za otrokove starše

Starševska upravičenja, ki izvirajo iz starševske skrbi, z odvzemom in namestitvijo praviloma ostanejo neokrnjena (drugi odstavek 174. člena DZ), razen tistih, ki so že po naravi stvari prešla na osebo, s katero otrok živi, ali na institucijo, v katero je nameščen. Staršem je odvzeta skrb za otrokov razvoj, varovanje, oskrbovanje in vzgojo otroka, po drugi strani jim je pridržana pravica, da dajo soglasje za najpomembnejše vzgojne ukrepe, upravičenje, da upravljajo otrokovo premoženje in da zastopajo otroka v premoženjskih zadevah. Vendar se lahko sodišče odloči za odvzem posameznih upravičenj, ki izvirajo iz starševske skrbi (171. člen DZ). V takem primeru mora v tem obsegu otroku postaviti skrbnika (četrty odstavek 171. člena DZ). DZ pa izrecno predvideva, da sodišče ob odvzemu otroka in namestitvi hkrati odloči o preživninski obveznosti enega ali obeh od staršev skladno z določbami o obveznosti preživljanja med starši in otroki (peti odstavek 174. člena DZ).⁵⁷ DZ sodišču omogoča še, da ob odvzemu otroka staršem tudi enemu ali obema od staršev omeji ali odvzame pravico do stikov (tretji odstavek 174. člena DZ). Ker se s stiki zagotavlja predvsem otrokova korist (prvi odstavek 141. člen DZ), ne smejo biti določeni v takem obsegu, da odvzem otroka ne bo učinkovit. Po drugi strani mora biti obseg stikov tolikšen, da se ohrani čustvena vez med starši in otrokom, kar bo omogočilo rehabilitacijo družine ob izteku časa, za katerega je bil ukrep odvzema otroka izrečen. Med trajanjem ukrepa center za socialno delo v okviru svojih pristojnosti po Zakonu o socialnem varstvu (ZSV)⁵⁸ in DZ staršem zagotavlja pomoč, podporo in jim svetuje udeležbo v različnih programih svetovanja in zdravljenja odvisnosti. Tako imajo starši možnost, da odpravijo razloge, iz katerih niso ustrezno skrbeli za otrokovo vzgojo in varstvo, ter da okoliščine toliko izboljšajo, da lahko znova prevzamejo skrb za otroka.

8. Sklep

Tako kot vsi ukrepi za varstvo otrokove koristi sta odvzem otroka staršem in posledična namestitev drugam namenjena izključno varovanju otrokove koristi. Če je treba otrokovo korist zaščititi, se mora država odzvati, in to ne glede na to, ali med otrokovimi starši poteka kak

⁵⁷ O preživljanju sodišče odloči skladno s 184. členom DZ, na katerega se peti odstavek 174. člena DZ izrecno sklicuje.

⁵⁸ Uradni list RS, št. 54/92, ter spremembe in dopolnitve.

postopek. V tujini (npr. na Hrvaškem) otroka iz matične družinske celice izločijo takoj, ko v razveznem postopku ugotovijo, da je postal sredstvo medsebojnega obračunavanja. Tako je otrok najboljše zaščiten, matična družina pa na dolgi rok lahko le pridobi. Tudi DZ vzpostavlja številna varovala (načelo najmilejšega ukrepa, čas trajanja ukrepa itd.), da je matična družina razdružena le, dokler ogroženost otroka, ki je bila razlog za izrek ukrepa, ne izzveni, zato se sodišča ne bi smela obotavljati, da otroka umaknejo iz ogrožajočega okolja, pa čeprav le za kratek čas.

Literatura

- KRIŽNIK, Alenka. Začasna odločba o odvzemu otroka. *Pravna praksa*, 2016, letn. 35, št. 29-30, str. 23–24.
- NOVAK, Barbara. *Družinski zakonik z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2017a.
- NOVAK, Barbara. *Družinsko pravo, 2., spremenjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2017b.
- NOVAK, Barbara (ur.). *Komentar Družinskega zakonika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2019.
- ZUPANČIČ, Karel. *Oris družinskega prava*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1993.
- ZUPANČIČ, Karel (ur.). *Reforma družinskega prava – predlog novih predpisov s komentarjem, 2., spremenjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009.